

Палади сваког четвртка
на цијеном табаку.

Стаје да *Принз Гору, Ау-
стро-Угарску, Босну и Хер-
цеговину* :

годишње . . . 4 фор.
на по године . . . 2 "
на четврт године 1 "

за Србију и све друге земље
годишње . . . 15 франка
на по године . . . 8 "
на три мјесца 4 "
у вазду.

ЦРНОГОРКА

ЛИСТ ЗА

КЊИЖЕВНОСТ И ПОУКУ.

Уредник:

ЈОВАН ПАВЛОВИЋ.

Прегледата из Црне Го-
ре и сва писма "пазу" се
самог уреднику.

Претплата из Србије у-
пућује се Велимиру Вале-
жићу у Београд, а из дру-
гих крајева под адресом
P. Ramadano vić Saitago
(за "Црногорку").

Претплату примају сви
наши књижари и пош-
тареке експедиције. Не-
франкирана писма не при-
мају се.

БРОЈ 37.

Цетиње, 25. Октобра 1884.

ГОДИНА I.

Д О М О В И Н И.

Пјева' сам ти, Домовино,
Твојих гора с врх висина,
Пјева' сам ти у пољима,
Пјева' сам ти са урвина.

Пјева' сам ти у храмове
И под ведро небо твоје,
Олтар ти је освјештани
Суво вјерно срце моје.

Пјева' сам ти у даљини
И од жеље сузе лио,
И за тобом веноу сам
А тобом се поносио.

Пјева' сам ти у Хоштуру,
Зимском Дворцу и Кремљину,
И Богу се ту молио
За срећу ти, величину.

Сравнива' ти сиромаштво
И богатства ту што сјају —
Ја сам полиј на твој камен
Но у самом бити рају.

Гледао сам туђа добра
И у раскош ће св'јет живи,
И помишља' немаштину
Соколова твојих сиви,

Па и тада пјева' сам ти,
Пун запоса, земљо моја!
Ријетка је наша фала
Сиротиња љута твоја.

Јер млетачко сухо злато
Нуђено ти по сто пута
Са гордијем са презрењем
Одбија ти рука крута.

Нариграда и Султана
Моћ си скоро преживјела,
Или мах дивљи, домовино,
Највише си ти сломила.

Од пједа и бијеса
Марков лаф је на те режа'
И напада', ал' од тебе
С подвртијем репом бјежа'.

Па како ти пјеват' не ћу
Са најдањег св'јета краја,
Љешна си ми и милија
Од Божијег самог раја!

У Паризу, 1883.

Х. ХХ.

О ПЈЕСНИШТВУ НАШИЈЕХ ДАНА.

(Наставак.)

Пјесништво се обично дијели по врстама
на *епско, лирско и драматско*. Из душе свакога
народа ниче прво епско пјесништво. „Епска је
поезија рујна зора културе; она је прва ријеч

којом народ о себи говори“ — каже чувени
њемачки естетичар Мориз Карипер*).

Је ли то тако и за што је тако?

Да је тако, учи нас културна историја сви-

*) Die Poesie, ihr Wesen und ihre Formen, mit
Grundzügen der vergleichenden Literaturgeschichte. Von
Moriz Carriere. Zweite ungarbeitete Auflage. Leipzig:
F. A. Brockhaus. 1884.

јех народа, јер код свијех видимо, да је пјесништво почињало са епском поезијом, а најбоље видимо то код старијех Јелина, код којих се цијело пјесништво најорганичније развило.

Да тако мора бити, до тога закључења долазимо студијом развитка душе у човјека и народа.

У примитивном стању свом, у патриархалном склопу друштва, човјек се више бави свијетом око себе него свијетом у себи. Душа још није у покрет ставила сву своју радноницу; нијесу јој расклопљене све скриње у ризници њеној. Душа је више на пољу, него унутри; више јој раде органи спољашњи, него унутрашњи. Душа долази у додир са свијетом, али утици који јој долазе из свијета, нијесу тако јаки и тако многостручни да би је у покрет ставили, да би узбунули њену унутрашњост, да би назвали њену унутрашњу реакцију.

Човјек у то доба само посматра оно што се збива, и онда о том *прича*. Ако је то што се збива — у природи или међу људма — већма необично, онда ће му то најдуже остати у памети, о томе ће најдуже причати, та ће се причања задубити у памети онима који их слушају и тако ће прелазити с кољена на кољено.

Првобитном човјеку ништа већма не може пасти у очи него какав ванредни догађај у природи. Не умичући тумачити природне појаве овако као што се данас тумаче, он их приписује силама много вишим од себе. На тај начин постала је митологија и постао је први еп — митолошки еп. Те силе у природи мозак је првобитног човјека персонификовао, па како је на појавима природним оназио да су једни благе а други онаке људи, једни да граде а други руше, то је маштом својом створио међу њима ратове и сваки ванредни догађај у природи представио себи као рат међу тим вишим силама природним — тим боговима — и тако га казивао својему нараштају, овај онст својему и т. д.

Митолошки еп прешао је у прави народни еп, чам су се људи почели више удруживати, та су међу њима настала дјела у којима се овај или онај одликовао. Разумије се да су међу тим дјелима лични међдани на првом мјесту Ванредна физична снага, којом је овај или овај чинио ванредна дјела, удубила се је у памет појединијема исто онако као што су им се удубила у памет и ванредна дјела сила природних. И ова дјела казивала су се нараштајма и прелазила су предањем с кољена на кољено. Па како су већ остала предања од богова, као виших сила у природи, и њихових међусобних ратова, то се митолошки еп измијешао са

народним, те богови ратују заједно с народима и народним јунацима, држећи страну час једном час другом.

На тај начин постала је народна епска поезија.

Шта је главно и карактеристично у тој поезији?

Главно је причање догађаја који су се збили, а карактеристично је: објективност епског причања.

Догађаји, о којима се у епу прича, не могу бити ма какви, него морају бити велики и тијесно спојени са животом цијелог народа. Јунак, о коме се у епу пјева, мора бити представник свог народа, носилац цијеле душе његове. На дјелима тога јунака види се душа цијелог народа и судбина његова.

Објективност епскога пјевања главна је карактеристика, којом се епски сијев разликује од лирске пјесме или драматског дјела. У епу пјесник се ни мало не види; његова се душа ту нимамо не чује; он стоји скривен иза свог дјела. А што се у епу и чује и види, што прави у њему читаву грају, што му даје најразноврснији живот и највишу простот, то су дјела других људи, то је поглавито борба његовога јунака с другима људма и с вишим силама спољашњим, које му на путу стоје у тежњи његовој да до побједе дође.

Код епскога сијева пјесник стоји иза своје пјесме. Код лирског сијева пјесник стоји посред своје пјесме. У епском сијеву не видим и не чујемо самог пјесника, јер све други раде, мисле и осјећају. У лирској пјесми не видим и не чујемо никога другог него пјесника; он ти се представља сам собом, открива ти душу своју, те видиш на пјесми његовој, како му куца било душном.

У лирском пјесништву превлађује дакле субјективност. То му је главна карактеристика. Душа се враћа из спољашњег свијета к себи самој. Она се већ више не задовољава посматрањем спољашњег свијета, него се обраћа к себи самој и ниша своје сопствено било. Она већ себе саму чује и осјећа. Утисци спољашњег свијета не пролазе мимо ње без трага и не дубе се само у памети њеној, тек да се не забораве. Они у њој праве револуцију, праве узбуну и немир, изазивају је на реакцију, на одзивање. Душа живи својим унутрашњим свијетом; оно, што из ње изиде, њен је истисак.

По томе лирека је пјесма лично издање пјесникове душе у сопственој наклади. У лирској пјесми пјесник износи на сриједу своју душу онакову каква је: ако јој је мирна површина, и пјесма тече тихо и мирно; ако је шибају вјетрови, и пјесма је бурна и устала-

сана; кад је болови притисну, пјесма јечи и плаче; кад је туга обузме, пјесма уздише; снаге ли је гњев и јарост, кроз пјесму сипа она.

У епском пјесништву дух народни превлађује и простире се на духове појединих људи. За то су све епске пјесме једнога народа истовјетне, јер нико не мисли и не осјећа својом душом него душом народа.

Чим почну поједини у народу својом душом мислити и осјећати, па то стану и пјесмом исказивати, наступиле доба лирскога пјесништва.

Из до сад реченога јасно се види, да лирско пјесништво може до својега цвијета доћи иза пјесништва епскога. За лирско пјесништво хоће се приличан одмак у историји, приличан развитак живота народнога; хоће се тјешње друштво људско и живљи саобраћај међу људима; хоће се јачи развитак, јача сарадња мозга, срца и живаца. Без тога не би се имало шта прихватити из спољашњег свијета, и то што би се прихватило не би одјекнуло у души. Утисци из спољашњег свијета, не само из природе него и из свеколиког друштвеног живота људског, морају бити јаки, силни и многостручни с једне стране, а опет с друге стране морају падати не само на површину душе да у њој начине само свијест о оном што је с поља улегло, него се морају зарити у дубине њене, ускомењати је у цијелом пространству њеном и узбунити у њој све силе којима располаже. Радовати се и веселити, тужити и плакати, очајавати и заносити се, срчити се и гњевити — све то у великом обиму и размјеру — може човек само на вишем степену културе своје и своје околине.

Лирско пјесништво долази дакле на ред иза епскога.

А драматско долази иза обојега, јер се у њему спаја лирско пјесништво са епским и спаја се све оно што је карактеристично у једном и другом, сви елементи лирскога и епског

пјесништва. Драма је, вели Каријер, објективна као и еп, јер представља догађаје, али их представља онако како вичу и како се развијају из карактерних особина. Драма је субјективна као и лирика, јер нам открива дубине душе њих оних које пред нас изводи, али она нам не открива само њихова осјећања него и то како их та осјећања на дјело нагоне, па видимо лијепо пред собом како се та дјела из унутрашњих мотива развијају и у догађаје спољашњег свијета засијају. У драми је свака поједина особа лирски пјесник, који своју душу на сриједу износи, да на огледалу њеном покаже како свијет изгледа, али сам пјесник драме, творац пјелине, стоји иза свога дјела, пуштајући да се оно у свој објективности самостално пред нама развија. Епски је јунак бранич свога народа; он с њим стоји и пада, дијели судбину његову; што он ради, то сви његови раде; за чим он тежи, за тим теже и сви остали из његовога народа. Драматски је јунак сам свој; он хоће само себи и својој индивидуалности да извојује побједу. Имајући пред собом извјесну цијелу за којом тежи, он се одваја од своје околине, која за тим не тежи, и долази с њом у сукоб, или долази са самим собом у сукоб, кад воља има да му се одлучи на извјесна дјела, а стица су је међу се борећи се, два противборна начела. Унутрашњи сукоб дакле прави је живац драматскога дјела, а сукоб може лежати или у природи карактера или у начелу радње.

Драмом се завршује организам пјесништва. Пред њом мора или епско и лирско пјесништво, да би она за њима могла доћи. За то се хоће да се живот народни већ јако развио, да је и от сам постао драматичан, да су се у њему карактери одлучили, да је настала међу њима борба, борба између воље која хоће сама себи и својим начелима пут да прокрчи и између препона друштвених, политичких, традиционалних и т. д.

(Наставиће се).

Пјесма за софром.

Весео сам, души ми је
Ка' да је у рају,
А нешто ме горе диже,
Ђе се звјезде сјају. —
Ма ја рађе ту остајем
Међу вама свима
Украј пјосме радованке
И чашнице вина.

Та свијет је тако лијеп! —
Пуно су га груди!
А милије ниђе није
Ка' на земљи туди. —
И чујте ме, браћо моја,
Истину вам рећу:
Док се пије, док се пјева,
Ја са земље не ћу.

Крај другова, пријатеља,
Крај веселе рјечи,
Нек и pjesме pjesникова
У чашице звечи;
Нека бруји, нека хуји
Као морски валови,
Здраво, браћо! кудајмо се,
Над емо се састали.

Живно нам прво онај,
Који живот дава!
Наш Господар! — Њему првом
Иде част и слава;
Он нас чува од дупмана,
Он нам добра штити;
У његово здравље ваља
И пјевати и пити.

Другу, браћо витезови,
Сокловои еми,

Нек сваки пије својој момци,
На му дуго живи!
Пијте, браћо, — и ја пијем,
Ала се то слива!
Нек и моја мома живи!
Соклолица сива!

Моја удаба.

Припојетка Г. Петрановић-Миливић.

С талијанскога. Превео. Филип Ј. Кочачевић.

(Пастана).

Он устаде живо; прекрети руке, намршти чело,
на ње неким достојанством цунањем искренности и
љубави:

— И вас не вршије ова мисао, овај предлог?
Ви сте племенита, Катарино; као љубавите напаст
очина пријатеља ви изажете вањо имање, да спа-
сете неколико европаних радника пије вам стало
саму себе упропастити. Добри анђели, ви ми бацате
ваше хиљаде као кад би бацили један новчић сиро-
маху; нечо какво мњење имате ви о мени? Држите
ли ме подлацином износећи ми тај предлог?

Бијах поражена, убијена, али се ипак не стопих
од његова погледа, опријех му се јуначки, а он на-
стави даље:

— У осталом било што му драго, нека сте
увријеђени и позлијеђени, овај несретник, овај луда
заборавио је пропаст која му за врат етоји, не сје-
ћа се више прошлости, не био знао казати откада
вас... љуби! Похерајте ме, госпоњце, умукните ме,
не дајте ми да идем даље... ја нијесам никада љу-
био... проводио сам дане као саможивац радећи
увјек без одмора... мислио сам да је угашен у
мени пламен младости; ама није, он букти свијем
жаром, фата ми се срца узима ми памет... Ох! ја
сам заиста полудео; опростите, госпоњце, забора-
вите на моју дрекост, можда се не ћемо више
никада видјети.

Пружих му руку; он је само додотје на крену.

Пријатељу на реду је

Вада чаша трећа;
Она њему за то иде
Што је трећа срећа.
Кинјели нам — који е нама
Веселе се дању,
А велике ноћје брине
Чашама прогају!

Даље, браћо! пијмо! — пијмо! —
Што не бисмо мили?

А нијесмо ни у здравље
Другова напили!

Нек нам живе сви, који се
Као браћа друже,
И када ми ереба пвати,
И кад јади круже!

Боље, боље — набого

Има и још људи тога

А ја свима добра желим.

Као вама туди

Нека живи цео свијет

У нади и срећи!

То је оно, друже мила,

Што сам тио рећи.

Шкац од Ровина.

Ти би га, драга пријатељнице, задржала, пије
ли петина? Ти би му рекла: немој шти, и ја тебе
љубим, остане!

Добро, али ја га не звињух натраг; упамти! ја
га нијесам звињуха натраг; он је ради мене могао
отћи, ницхезути за вада...

Ама враголан! Било пастир ударање у дудук
силасећи низ један брешчић. Приријана мало вијора,
на он жалосни заути долажаху к нама неким та-
квим натласком молбе, туге и уздаха, да Ђорђе не
отиде ха. Он се спусти код мене и сједе; не гово-
расмо једно другоме ништа, ама Бино збораше за
нас оним својим примитивним гласом, који настајаше
еве јачим, насилнијим, увјерљивијим: — Кад нас
опазу Бино престаде ударати, а свиленоруно стадо,
те вабијаше за собом, подиже своју главу величан-
ствено и погледа нас благо и тијо неким материн-
ским изразом.

— Дијете — преговори Ђорђе су по гласа —
једну калју млијека!

Обратих се к њему; како бијаше ублиједно!
Викнух га; не одговори ми!

Помоћу Бија припијех му мало млијека на уста;
морала сам му главу држати, јер бијаше онесвије-
стно. Поврати се, отрије чело и промуча међу зубе:
мислио сам да сам човек! Покуша и два пута да
се надигне, али бадава. У толико на парохналном
звоничу завојни звоно на благослов. — Шта, већ
пет сати? — усклину — пошао сам јутрос од куће
на седам.

— Па зар вам је с тога зло? Није још мало
млијека. — Он ми, наслоњивши главу на моју руку.

— Дијете, млијеко од твојих оваца исто је као
божи нектар — рече смијући ми се у очи и даде
Биу један златни новац.

Зачуђено пастирче држаше опружену руку и не усеуђиваше се ни промислити да је она сипјетла аспра његова.

— Ја се дигох прва. Три, Ђино, три, однеси је мајци, сљипеној сиромашници; и без очи она ће познати да је то један наполеон. Реци јој да ти га је даровао... Катарини вјереник.

Дијете шматну, а стадо му потрча за њим као помано. Ђорђе ме опати руком као да је тјешмачицом мино узети посјетство моје особе.

— Не ћете ли се кајати када Катарина? Ропцте ми да ово није сан. Изашао сам јутрос огорчен из куће, ево ме сада цуна паде, осигуран будућношћу, сретан, пресретан!

И ја се осјећах сретном, ма већ сада, по што сам га добила за себе, не усеуђивах се рећи ништа. Загнетина приповијетка мојега вијека бијаше постала јасном, у најкраће вријеме бијаше се заручила с једним непознаником и еназла га пропасти и смрти.

Сада, ко је најпрви мислио на ту ствар, ко је предочио ту удадбу? — Стриц Карло заиста, сасвим тим чујући га гди роише на свога светог Мартина, видећи га бијела и сумњичава, преда мном, која му откривах јој доса, чињање, се као да он чује најонанију му ствар овога чуда. На поцјетку, слегну раменима и: — како хоћеш, дијете моје — заврши ријеч. На велико моје чудо и пренаст освједочих се да сви, да и он сам, који жудишмо доврну Ђорђу, сумњаху да овај не ћера какву трговину мојом удадбом.

А стрина Марта, а рођаци? Није било укорбе те ми нијесу у очи рекли. Ја сам тек сада видјела како ће бити јавно мишење о мојој удадби, али не мишљах ни на што друго него на Ђорђа. Бригути се само, за њега, показати се према њему тако чека и љезна, да не узима када обраћање главе на свједко дајање — бијаше ми у тој неспријим једна, али велика утеха.

Ђорђије долажаше к мени у посјету сваки дан, с јутра и с вечера, како му већ радња доушпитаваше, и ја живијаш само тада. Остао вријеме мишљах на будућност, тјешах се читајући лијена писма мојега оца, која ми Ђорђе бијаше даровао, али се брињах о Ђурици, кога сада код себе држаш.

Пријатељство моја, ти, која си искусила тешку жалост дјевојке, која мора оставити своју кућу, ти, коју је мајка тјешила и приправљала за мајку, мистериозно преображење, ти таква за цијело можеш разумјети моје вишесте муке ради малог познавања Ђорђија и свијета, ради чудноватих околности, које се као стравичне авети врђаху околу те напрасне свадбе.

Свадба бијаше угањљена у дилу недиљу. Не бијаше ту ни дарова, ни изванредних приправа, ни свечаног руха. Запаљена, устрављена, гледах гдје пролазе они дани те ме дијељаху од тога корака, али се не кајаш; бијаш цуна вјере и поуздања у мога Ђорђа, који сваки дан постајаше бољим, али заминљеним. Само у оној драгој шуми, гдје свакоја травица, свакоји листић чуваху одзив онога првог дана љубави, заборављаше све; у оне мирни ободја, држасмо се за руке, гледамо се у очи, тражећи назијенице да што прочитамо у нашим душама, које имаху многе легове за нас непознате.

Тако дође и у очи недије; на осам сати чекаше ме биљешник да састави свадбену погодбу.

Стриц Карло није гласно обичаја него је позвао све комшије, иначе би се они иједли. Ја не знам

како је са мном стојало, али ипак нијесам плакала, док ми није за трипезом неки ништави разлог суза на очи наћерао. Кад се надигох са тањира, суетох се с погледом старогасе Лоренца, који служећи околу трипезе ручником у руци као да бијаше изгубио ваздашњу своју окретност. Руку му дрхћашу, и пружајући ми једо пропанута ми на ухо: ово је потоњи пут, госпођице.

Потоњи! Омаче ми се један уздах, па опет други, па трећи и могах се дићи са трипезе. Лорендо се снеби, зане, погом за моју етољну, а тањир са свијем што је било у њему изврну се на лијену хаљину моје софистичне стрине.

— Остарао си, Лоренцо! — викну она пјетко на сиромаша слугу, који понизно прегнутом главом чекаше тај заслужени укор; остарао си за службу!

— Али нијеси да се дубомо, добри Лоренцо.

Рекох и прихватих за руку уздрхтала старица, за тим изађох из дворане. Мало каише ује стриц Карло у моју собу и прикрену врата.

За светог Мартина, дјевојко, ова твоја свадба није весела; чини ми се као да смо у очи какве битке, па увјерени да ћемо изгубити... Катарини, до душе, је нешто допан, да док се не рече она ријеч вазда је на вријеме... Ђубиш ли заиста Ђорђија, јеси ли се покајала?

— Ђубим га — одговорих сечано; — кушем вам се упоменом својих родитеља.

Ђорђија, који бијаше ушао тај час, зачу моју клетву, домели се што ме је стриц Карло питао, па сједо мучећи у једноме ћошку, а наобљачи се у лицу. Кад се стриц одаљи, зашита ме и он:

— Јеси ли се покајала?

— Не, вјерасм се покајала, ма ти јеси, читам ти на твоје мрачноме лицу. Па добро, ако си дошао да ми речеш: не ћу те више, ја те не ћу пуштати да етидиш. Ти си мој, вас мој!

— А Тина је моја — зачу се један гласић, и двије мале насилне ручице мучаху се да мо стисну од Ђорђија, који се бијаше дигао и мрићаше чело као обљено.

— Ђорђије, мало ми је баш што си дошао к мени прије но се погода веже; шћела сам ти говорити о ономо дјетету. Да, само форме ради, јер знам да ћеш ми погодити. — Гледах да се насмјем и упирах му очи у очи, али он обраћање главу.

— Дозвољаваш, ли ли вјетина? — Нека дође с нама; кад порасте ставићемо га гдје у какви колећ, а доцније радике како се пристоји; него сада —

— Одлучићемо после — рече отискујући нежно Ђурицу и кога ја гледах да му у skut метнем. Дођи, Катарини, сви су већ у дворани; немој да се чекамо.

И погода би потписана уз неповољност мојијех и уз љубошество комшије. Могах се подићи Ђорђијевој вољи, који ме остави госпоњом од мојега, слободном да га управљам по ћесу.

Сутрадан, прије него поћем у цркву, одох да се поздравим са стриним и са рођачином; Ђурици, наљућен оијем што називаше мојим понижењем, бијаше се повратио к својој регименти. Стрина Марта обучена у хаљину од велуда расхлађиваше се лезезом; Ерминија етојаше још на огледалу китећи се и наредивајући. Огледах се и ја криошце у зрцало: бијаш бијела, али водра, у овиленој хаљини, коју сам имала још онај дан када смо се заручили у шуми.

— Жао би ми било отићи из Вила Розе а да не чујем од вас коју добру ријеч. —

Сједох украј стрине и приватих је за руку.

— Немој се ругати са мном — одговори она ; — вријеме савјета минуло је а добре ријечи од сада у најријед слушаћеш од свога мужа.

Сподобљена неком новом њежношћу падох на кољена пред стрином и уздигох склоњене руке :

— Стрина, стрина, не одговарајте ми тако ијекто ; барем једном укажите ми мало љубави, реците ми да вам је жао е одлазим, да ми опрантите све, да ме желите сретну.

— Као хришћанка гледаћу да ти опростим, а као мајка не ћу никада заборавити што си презрела мога Ђулија.

— Презрела си нашега Ђулија — рече Ерм-нија мицнувши се с огледала — да постанеш маркези-цом памука и лакта. Желимо ти успјех у свакоме раду и срећу са твојим трговцем.

Она ме пољуби смићући се ; за тим се мајка и кћи узеше испод рука и сађоме низа стубе да зау-зму мјесто у кочију.

Ово су били моји њежни фамиљарни поздрави. Жалост и сумња, које сам тога часа искусила, оста-ти ће дубоком раном на моме срцу.

Добри наш парех благослови нас брзо, а син-дику не бијаше доста читати параграфе, но му се промисли да их тумачи на свој начин. Благословен по сто пута вриједни старац који изазва онога дана пр-ви осмјех на мојим уснама.

Посље перимонија требаше да се вратимо у Вилу Розу на објед ; ма мога новог господара и до-маћина захућу пријеки последи у Ниш ; није се могло ни часа почастити.

Слуга већ бијаше изнијео пртљагу, Ђурица дотрчао ; морали смо с мјеста кренути да у вријеме приспијемо на стацију и затечемо влак.

Стриц Карло није се надао томе ; прокле све битке овога свијета, па на пошљетку попусти. Не знам како се стари сиромас до пошљетка уздржао а да не проплаче. Када видје на кочији гдје сједим код Ђурија, рећи ће са свом озбиљношћу :

— Учини је сретном, за светого Мартина, учи-ни је сретном ; иначе ћу проклети час и уру, кад сам видео сина мојега генерала.

У тај пар приступи стари Лоренцо, гронуо си-ромах уне се на стрмен од кочије да нам преда да писма, те бијаху дошла док смо ми у цркви били : једно за Ђорђија, а друго за мене. Милокрвни и добри слуга донио их сам главом да нас може видјети и поздравити прије него кренемо.

Отегнути један звијук даде знак подажењу вла-га и ми се на један ред нађосмо сами на путу. Железеница пролази крајем наше шуме ; видјесмо из далека мјесто гдје Ђорђије бијаше убио змију, кући-цу старе Свјетлан ; изваљени ровач на коме смо сједили, на пошљетку и бијело свиленоруно стадо и Ђина пастира. Сваки од нас двојице дозивање на љамет кратки идил наше љубави, али не говорасмо ништа.

На пошљетку узех она два писма, те их бија-ше Лоренцо донио, и пружих их Ђорђију.

— Хоћеш ли их читати ? — запиташ само да што речем.

— Једно је за тебе — одговори он.

— А зар нијесмо сада једна особа ? — прому-цах стидна, гледајући да ми гледам у очи ; ама он на-стављаше посматрање шуме.

Све од једном обрати се к мени ; пољуби ме страсно најприје у руке, за тим у чело, па у усне, и, држећи ме стиснуту, проговори лагано :

— Ма што, збиља те није страх да сам те узео из интереса ? Како је могуће да та сумња није помрачила твоју лијепу душу, кад је ја онајак у тво-јим очима ? Па добро, ја нећу да се та сумња никада у теби породи ; ти си ми постала женом у чудноватим околностима ! Чинићу ти се лудим, ма би ми би-ло мило чути да си се покајала што си учинила, да станеш говорити : ти си ме заслијепио твојом лу-кавштином... ти си ме сподобио... ти си ме осла-био.

— Ја те љубим, Ђорђио ! — промуцах вели-ком тугом. — У једном погледу прочитала сам пле-менитост твоје душе, и не ћу никада посумњати о теби, баш да би те и моји родитељи из гроба он-тужили. Твоја је воља била да причувам свој новац, нека га ; ама ћеш га сјутра примити у зајам твоје жене, која ће бити постала сва твоја... сва твоја ! Ти си сам казао да се само од своје жене може све примати. Ах ! луди не умију љубити ; ти би за-иста могао потхрањивати сваке сумње о мени, могао би мислити е сам интересана, е сам претворна и пошто си ме пољубио... ја нећу, не никада !

Он бијаше јако потресан, ма гледаше да се умири ; независност читане му се на челу ; у су-морним очима сијеваше пламен, који изражаваше не-ку велику мuku његове душе.

Без икакве даље ријечи, баци се у један љосак кочије и безбрижно отвори своје писмо.

Ја, сједише према њему, гледах га пунаном љу-бављу, желих му једињем погледом усадити моју вјеру у срце.

Он прочита прве ретке ; па за тим неком ра-сијаномшћу човјека, који, мислећи на друго што, није разумио ништа, али је ипак нашао њешто, ријеч једну, која је обратила пажњу на себе, стаде опет из почетка читати. Све од једном скокну, поблиједи, обрати главу натраг и затвори очи стискајући јако оно писмо међу укочене прсте.

— Каква несрећа ? — упиташ стидна.

Он исколачи очи па их ушпије у моје. Бијаху то очи подућела човјека, који се боји неке напрасне смрти, или се справно да је другове зада.

Протрнем сва од страха... пружим руку да узмем ону кобну хартију. Ђорђије ми је не пише одмах пустити ; за тим, промисливши се боље, даде ми је и остаде немисличан, гледајући ме по пријеко, ужасно, као неумитни, проинштани судиј, док ја враком на очи читих то злогласно, чудновато писмо.

(Свршиће се)

НА РАСТАНКУ.

(Ленау).

Славуја већ нема ни цвијећа,
А по голм и нијесом . угу

Чујем студен и јесењу тугу ;
Одпала је с лишћем моја срећа

Ето гаја, кућ сам с тобом шетб,
Ето шумо слаткога нам станка,
Бе у сласти страшнога нам санка
Вријеме нас већ остави ето.

Ти путујеш, хоћеш по свијету;
Ево стаза ледене изите
Као змија што силом мами те
У туђину, у заборав касту!

„Брод једрећи покреће и мути
Из мирнога починала море,
Ал тек прође пали се затворе,
Равнодушно оно опет ћути.

Виш из дрвета тица ће полеће?
Где како се замихала грана,
Ал још мало на ће наћи стана;
Тако твоје јадовање преће.“

Т.

Кладенац и шеталица.

Прича *Едгара Поа*.

(Наставак.)

Преварио сам се такође и односно облика здања. Пипајући ја сам напшао на много некаквијех углова, па ми се учинило, да зидови имају врло неправилан облик. Ево какво је дјелство савршеног мрака на човјека, који се буди иза несвијесте или сна! Ти углови ништа друго не бјеху, него незнатне кривине у зиду; општи облик тамнице био је четвороугао. Оно, што ми се учинило, да је камење, сад сам видео, да су то повелике плоче од гвозђа или каквог другог метала, између којих су споро гвоздене, које су чиниле оне кривине и неравни. Цијела површина тог металног здања била је грубо избрђана многобројнијем, гледијем и безобразнијем емблемама, какве су у стању замислити фантастични римокатолички попови. Фигуре ђавола са изразом пријетње на лицу; облици костура, и друге, оне сличне слике обезображавале су зидове у цијелој њиховој ширини. Примјетио сам, да су контуре ових страшила доста добро онакљиве, док међутим боје су се покрвариле и испавиле од влажне атмосфере. Тад сам тек опazio, да је под поштован каменом: на сред њега зјао је округло облика кладенац, од кога сам се случајно спасао, и осим њега није било другог ту.

Све сам то ја видео као кроз маглу и с неким усмјављивањем, јер се мој физични положај чудновато промијенио у вријеме спавања. Сад сам ја лежao пружен колико сам дуг на леђима, на некаквој као дрвеној ошнској кауци, за коју сам био привезан врло јако некаквом врцом, налик на ремик. Она се неколико пута обавијала око цијелог тијела, оставивши ми слободне само главу и лијеву руку, тако да сам с муком могао докучити храну, која је метнута била крај мене на поду у земљаном суду. Престравио сам се, кад сам спазео, да нема ту конате с подом, а међутим странама ме жећ мучаше. Као да су моји мучитељи намјеравали довести ту жећ до крајности, јер је месо, које је било у суду, обилно приправљено било са мирођијама и соли.

Окренио сам и станем разматрати таван надам мном. Он је био надам мном високо око 30—40 стопа, а пете је грађе био као и зидови. На једној од плоча чудновата слика привукла је сву моју пажњу. Та је слика представљала собом вријеме*), као што га обично сликају, само с том разликом, што је у мјесто косе она имала неки предмет, који ми је испрва изгледао као огромни насликани сахат. Свакако било је нешто у облику тог предмета, што ме је приморало, да га пажљивије разгледам, и док сам ја тако

гледао управивши поглед на њ, потом се налазио надам мном, учинило ми се, да се он миче. Једну минуту доцније ова се мисао потврдила: доље испод сахата катиле се шеталица, опсеујући полагано пократак лук. Најпослије, уморивши се, посматрајући једнолико неистрестано претање, бацим поглед на друге предмете у мојој ћелији.

Датани шум принуђе моју пажњу, и, погледавши на под, угледам, како по њему скачу огромни пацови. Они су излазили из кладенца, који сам могао виђети с десне стране, и они час, кад сам ја гледао на пацове почеше гомилама искакивати отуд, будући привучени мирисом од меса. С великом сам муком могао их оћерати од моје хране.

Прошло је око по сахата, а може бити и цио сахат, — нијесам могао тачно одредити вријеме, — кад сам опет управно поглед горе пут тавана. Оно, што сам тамо угледао, довело ме је у забуну и чуђење. Већина шеталице порасла је готово за цијели јард, и кретање њено постало је брже. Али ме је највише забунило, што се она, као што се могло виђети, спустила на ниже. Тад сам опazio — нећу казивати са каквим страхом, да је доња страна имала облик челичног полумјесеца, који се јако сјајно и који је могао имати око једне стопе у дужину од једног рога од другог; рогови су били окренути горе, а доњи крај био је наоштриен као бритва. Изгледао је јакође тежак и масиван, као бритва бријачица, дебљајући горе до оног широг краја, и био је утврђен за тежике мједни прут, на коме се чулао звидљиви кроз ваздух.

Већ сам разумио мој грозни положај; нијесам већ могао сумњати, какву ми је судбину одредио пропалазачки ум калуђерски. Агенти инквизиције виђели су, да сам ја пронашао кладенац, достојну казну за таквог јеретика као ја. Савршено случајно сам се сачувао, те нијесам науо у њ; али у исто вријеме знао сам, да је вјештина од казне правити клопке и изненађења за осуђење једна грана врло значајна од све те фантастичне системе тајнијех езекуција. Почем се мој изненадни пад осујетио, а налетњаци-калуђери нијесу шћели насилно ме бацити у кладенац; због тога, дакле, ја сам осуђен био, и ови пут под сваки начин, на другу, пријатнију смрт. . . . Пријатнију! Уред моје агоније ја сам се насмијешко, кад ми је пала на ум та чудновата ријеч.

На што приповиједати о оцијем дугијем, дугијем часовима, пунијем страха, у течају којих сам ја бројио катена челика са страховитим звуком за то? Он се је спуштао надам на палац, линију по линију, тако постепено и неопажљиво, да се је могло примјетити тек последице подужних размака времена, који су се мена учивали цијели вјескови. Спустао се све на ниже, на и ке! Прошло је, може бити, неколико дана прије, но је шеталица почела се катити до мене тако близу, да сам могао осјетити кре-

*) Костур с косом.

тање ваздуха, ког продијеште она. Мирис од наоштреног челика доцирао ми је до носа. Молио сам небо, молио сам непрекидно, да се челик спушта брже. Ја сам био пољудео, обезумио сам, и услињавао сам се, да се подиђем на сусрет томе покретном мачу. Послије, изненадно, највећа мирноћа спушти се у моју душу, и ја летим непомично, смјешећи се и радујући се тој грозној смрти, као дијете лијепој играчки.

И опет обузе ме несвјестица, премда за мало времена, јер, дошавши себи, нијесам могао спазити, да се метална спунтила бар толико, да се могло то опазити. Али опет, то вријеме могло би бити и грло дуго, јер сам знао, да су за сваким мојим покретом пазили ђаволи калуђери, па су лако могли виђети, кад сам се занесвијестио, те су зауставили спуштање металне по својој вољи. Освијестивши се савршено, осјетио сам неисказану, болесничку слабост, која је долазила од дугог гладовања. И уред правих мука природа је тражила хране. С тешким услињавањем пружио сам лијеву моју руку, колико су ми доуштале свезе, те сам дохватио мало нешто меса, што су оставили били пацови. Док сам ја приносио храну устима, у мојој памети сину нека нејасна мисао радости и наде. По изгледу што је могло бити заједничког међу мном и надом? И опет повторавам, да је то била мисао нејасна, — човјеку често долазе такве мисли без облика. Ја сам само осјећао, да је то била мисао радости и наде, али се она угасила, нестало је готово неки час, кад се родила. Узалуд сам се мучио, да је поново изазовем, да је схватим: дуго моје страдање уништило је у мени готово све умне способности. Био сам безуман, сармани пидот.

Кретање металне спунте било је у правој линији на- да мном, и ја сам спазио, да је подумјесен напредан тако, да ми прође посред срца. Чинијеће он не зађе- сти мало моју горњу хаљину, последице ће се повратити па ће је прорезати, и последице још једном, још једном... Не гледајући на огромни простор криве линије, коју подумјесен осјећу (око 30 стопа), и на јачину размаха, који би у стању били прорезати саме зидове, он није могао у тецају неколико минута, ништа више, него зађећи и прорезати моје хаљине. Над том сам се мислио зауставио, — даље нијесам смислио. Само сам о томе и мислио, као да тијем начином могу да усталим полагамо спуштање челика. Ја сам размишљао о томе, каква ће звук учинити подумјесен прелазићи по мојим хаљинама, и какво ће осјећање произвећи на моје срце трење сука на моје тело. Толико сам се био удубио у то, да ми настаде најзад неки сврбеж у зубима.

На ниже, — још на ниже — он се спушта још ниже. Ја сам савијао брању његовог разлахавања са брањом слагача, и то ми је чинило неко пакосно задовољство. Десно, — лијево, достиже он на више тачке свог лука, и опет се повраћао шкриници и завидећи, и привлачио се к моје срце смотрено и крај- мице, као тигар! Наизмијенице је сам се смјијао и сте- њао од тешке муке, што ми је чинило од различитих мисли, које су ми једне за другом долазиле.

Још на ниже! — непомично, немилостиво ниже! Он је звучио три палца далеко од мојих пр- стију. Ја сам се као помаман услињао, да ослободим моју лијеву руку: она није била свезана само од ланката до шакле. Могао сам с њом дохватити до зуда, који се падао крај мене, и приносити устима храну — друго ништа! Кад бих могао прекинути узицу, која ми је везала лакат, ја бих ухватио металну и покушао би зауставити је. То је било исто, што за-

ставити растопљену лаву, која кула из каквог вулкана.

Све ниже! непрекидно, под сваки начин на ниже! Ја сам задржавао дисање, и отимао сам јес као пома- ман уз сваку вибрацију; грчевито сам се жељао и скупи- љао уз сваки размах. Очи су моје са очајањем прати- ле његов полет при пењању и слагању, и спазомич- но затворале су се они час, кад би он достигао до најниже тачке. О како би ми мила била смрт тај час! Не може се исказати, како би мила била! Јер свему томе моји су сви удови дрхтали, кад би само поми- слио, да је доводно, да се та машина спусти само једну линију, па да се она дотакне мојих прстију са својом оштром, сјајном сјекиром... Ја сам дрхтао, от на де: то је она и приморавала дрхтати све моје живце, цијело моје биће — она на да, која умје продријети, шта више, и на само губавиште и шаптити на ухо осуђенијем на смрт, па и у самијем тајница- ма инквизиције!

(Сврхнуће се).

Мало о правопису.

(Писмо уреднику).

Драги Пријатељу!

У мојиме утисцима На повратку з Бран- кове свечаности, што су у „Прногорки“ печта- ни, има правописних погрешака, које ћеш ми до- пустити, да исправим. Ја сам ове утиске писао по еуфонији, која влада на овиме нашијем странама. Тако сам ја предлог е претварао пред рјечима, што почињу словима б и д, у з, а што почињу словима њ, љ, ђ и њ, у ш, и п.: з дрета, з брда, з Богом, ш њиве, ш људиа, ш ђетом, ш њерком. Далеје ја претва- рам ј пред збунијема д и т у ђи њ, тако мјесто дје- војка, гдје, видјети, летјети, тјешити ја пишем: ђевојка, ђе, виђети, леђети, ђешити. Чинијеће ја пишем шјутра, шјеме, шјеки- ра мјесто ојутра, сјеме, сјекира. А ти ни прво, ни друго, ни треће не трпиш, те си ме испра- вљао према правилима еуфоније већином усвојенијем, али не свуда, јер ти се ђеђе потграла која моја по грешка. Тако се догодило да су моји злаци изашли печатани ни по већином владајућим правилима еуфо- није, ни по еуфонији која влада колика је Херцеговина и Црнагора са њиховијем приморјем, по којој би ја шћно писати.

Као да те слушам, ти ми само напомињеш Да- ничиња, да ме покориш. На што се усуђујеш шледе, ће двоје пријездеб учинити. Прије свега ја мислим, да се покојни Даничић дође међу нама које доба бавио и уживао сладости нашега изговора, да га ћаше и он потпуно у књаз усвојити, ако не ради до шљедности према праву већ коначно усвојеном «како изговарах тако пишм» а оно ш љеоте саме овога изговора. Друго: ти знаш како су Хрвати проти- вни и самој Даничићевој, рецимо у јереној еуфонији: па зар није могуће претпоставити, да и Даничић ћаше усвојити потпуно еуфонију, да није било ове противности? Зар није могуће претпостави- ти, да је Даничић постојено шћно увести еуфо- нију?

На сваки начин нап Будмани, који данас замје- њује Даничиња, у својој Grammatica della lingua serbo- croata (Vienna, 1867) велп (ст. 10) да се може пе- ћи: с њим и ш њим, из њега и из њега и т. д.

АМО ИДЕ ДОДАДАК

По томе дакле и з Богом, з брда, з дрвета, и т. д. тијем прије што се тако не само изговара него се и другачије и не може изговорити.

Дакле, факт је, да Херцеговина и Црна Гора са њиховим приморјем збова зуба т и д испред ј претварају у **ћ** и **ђ**. Па зашто ми бар не бисмо тако и писали, кад се једном јужнијем нарјечјем служимо?

Најпослије ево ме на једно питање, које је по Милан назид неколико година био потакао у „Slovinac“. На име он је шћио свратити пажњу наших ученика на глас, што се у Херцеговини а чини ми се и у Црној Гори, одиета пак по њезином приморју чује, а за који глас у азбуци нашој нема знака. То је онај глас између **ш** и **с** у ријечима шјеме, шјекира, шјутра и сланијема, на што је био сврнуо своју пажњу још прије г. Милана г. Будзани у споменутој својој граматици, упоредивши овај глас са пољским **ś** (ег. 15). У оскудици дакле потребитог знака за овај глас ја узвратио **шј**, јер ова **ј** онекшава **ш** тер ми се чини, да се овако најбоље може приближити гласу између **ш** и **с** бар у кирилицу, пошто би се у латиници могло коначно присвојити **ś**.

Као што видиш, ови се моји назори оснивају на нашем изговору и на оном правилу: како изговараш тако пиши. Ако ми ове моје назоре можеш довољнијем разлогима промијенити, ја бих ти зафалан остао. У противном случају предлозио бих ти, да усвојиш потпуно еуфонију у „Црногорци“. То би ако ништа изазвало пажњу наших језикословаца, тер би се и ово питање коначно рјешило, што вапије наш правопис. Ако бисмо се морали повратити у шљед тог рјешења на изјерену еуфонију, мада штега, да смо већи дукторитети у овој струци.

Још њешто, кад смо на овом пољу. Мила по мало од Улциња, Улциња, као да не остати у нашој књижи коначно Улциња. Зато ми је дужност пријетити, да овако народ не изговара. Познато ти је да наше п изорје од иштивјека у свагдашњем додиру са огвиен градом сретном мора, по ком му (с) доље негетано наша пристаништа полазе. И по ди елме наш приморје не говори се Улцињ него Оцињ. Ш о више чује се и пословна често као Оцињани у дати ел случајевима. Зато би требало и писати Оциња а не Улциња.

Брацкијем поз равом

С Приморја 12.—10.—84.

Д. Т.

Одговор.

Не могу се, драги пријатељу, сложити с тобом. Што се тиче самога твога чланка „На повратку з Бранкове светковине“, ја сам хтио, да он изиђе по онемо правопису, којим си га ти написао — премда се с њим никако не слажем —, но у штампарији при сагању и посадије при коректури учињене су, против моје воље, измјене, о којима ми нишпи, те је доиета изишло њешто исправљено, а њешто је опет задржано по твојм правопису.

То ћеш ми опростити, а сада на етвар.

По данашњем нашем правопису еуфонија се простире само на ријечи за себе, на гласове у појединачним ријечима, а не на више ријечи међу собом, на читаве реченице. Тако пишу наши најбољи филозофи почињући од Даничића па на ниже. У њих се угледам и ја.

Ти би сад хтио, да еуфонији дадеш толику снагу, да се по њој мијењају, разумије се према написаним законима о гласовима, читаве ријечи међу собом.

Да би видио, куд би те то одвело, ја ћу ти навести неколико примјера, претпостављајући да ти хоћеш ту еуфонију консеквентно да изводиш.

Ти велиш, да по твојој еуфонији треба писати: з дрвета, з брда и т. д., и да треба писати, шјиве, шјудма, шјететом (у овом потоњем случају тријешни против своје сопствене еуфоније, јер по твојој еуфонији не смије се писати „шјететом“ него „жјететом“, почем се шј пређ **ђ** претвара у ж.).

Добро, то је тако!

Али онда треба да булеш дошљедан, па да то правило спроводиш у сваком случају, гдје би се оно морало спровести по законима о гласовима у нашем језику. Тако н. пр. ти би морао писати: Бок ти помогао (мјесто: Бог ти помогао), јер се јасно г пред мукаим т мора претворити у к. Ти би морао писати: Вуг дође (м. Вук дође), Срп коња јаше (м. Срб коња јаше), то пуче (м. топ пуче), кнес право мјери (м. кнез правом мјером мјери), пош твог покојног пријатеља (м. нож твог покојног пријатеља), обруц буре држи (м. обруч буре држи) и т. д.

Тако би се морало писати по твојој еуфонији, а видиш куд би нас то одвело. Шта би било од нашега језика, кад би се тако почело писати? Ко би могао разабрати при том правопису, шта се хоће да каже? Ја сам ти само ово неколико примјера навео, колико сам се могао сјетити у онај мах, кад ово писах; а било би још и других, на којима би се још боље могло видјети, до каквих би се апсурдности дошло, кад би се тако почело писати.

Из тих разлога, видиш, ја не могу прихвати ти твога правописа, а добро би учинио и ти сам да га напустиш. Узгред ћу ти напоменути још и то, да наши најбољи филозофи не изводе у свему еуфонију ни у самим појединачним ријечима. Тако н. пр. они не пишу: хрватски (ни хрвати) него људски, не пишу: грашки (ни грачки) него градеки, не пишу: хрватци него хрватски. И ја тако нишем, премда за то немам другога разлога него оно што наши филозофи кажу: да су **г** и **с** гласови који у српском језику нерадо другују, који се не трпе, па за то се д пред с, противно правилу, оставља непретворено.

Тебе пак (и многе друге наше писце, нарочито млађе) видим гдје пишете: хрватски, људски, грачки; но још вас нијесам видио да пишете: одлужити (м. оделужити), нацкакивати (м. наделскакивати) онуда (м. одеуда), оцтојање (м. одестојање) и т. д.

Што се тиче промјене слова **д** и **т** у **ђ** и **ћ**, кад су пред **ј**, томе ја не замијерам, премда се држим Даничића, који је **д** и **т** пред **ј** задржао у ријечима, које ти наводиш. Он је писао: видјети, дјевојка и т. д. не за то што се међу Хрватима налазио (он је писао тако још прије него што се настало у Хрватској) нити за то што не знао како се на овима странама говори, него због тога, што је имао за то јаких филозофских разлога.

Него и ако не налазим погрешке у претварању поменутијех слова у **ћ** и **ђ**, не може се ни теби ни другима допустити без замјерке што пишете „шћно“ (м. хтио). Ако је по нашем претварању добар неодређени начин „шћети“, не може бити добар глаголаски пријдељ „шћно“, јер се овдје „је“ (од „хотјео“ или „хтео“) већ претворило пред самогласним **о** у **и**, па се не може онда још један пут претварати са

т у ђ. По истим законима не може се писати од „ви-
ђети“ (по вашој суфонији): „виђио“ (него: видно),
ни од „стиђети се“: стиђо се (него: стидио се)
и т. д. Ни ви сами не пишете: виђио, врђио (м. вр-
тио), леђио (м. леђио), пођуђио (м. пољудио), хиђио
(м. хитио) и т. д., а овамо пишете: виђио. Пази-
те, за Бога!

Што се тиче писања ријечи: шјутра, шјеме,
шјекира и т. д., то је са свим погрешно, јер по
правилу ваља писати: или јутра, ејеме, ејекира
(тако пише Даничић и сви други за њим, па и ја)
или шутра, шеме, шекира, а никако шјутра, шјеме,
шјекира, јер то би било против сваког правила. Да-
кле или неспретвавање или претвавање. Ако ћемо
усвојити изговарање, онда остаје: јутра, ејеме,
ејекира, што је донета лако и изговорити без прет-
вавања. А ако уџ јмо претвавање, правилно гласи,
да ј мора погинути без трага, претворивши с у ш,
и онда ј не може опет на ново искренути, па да
буде: шјутра, шјеме, шјекира, него би морало бити:
шутра, шеме, шекира.

Знам лијено, да се те ријечи на овием стра-
нама изговарају онако као што ти велиш, премда не
свукуд једнако, јер док се оно ш код вас у Приморју
изговара месине (вазда уливом талијанштине)
као оно пољско с с рогом одозго, код нас овамо
изговара се онтрије и ближе је самемо гласу ш.
Е ма то су провинцијализми, који треба да су по-
знати филозофима, јер им могу служити као матери-
јал за њихове студије, али се не могу узети за опште
правилно језика. Ако би се почело писати онако како
се провинцијално говори на овој или оној страни
нашега народа, онда бисмо од јединственог својега је-
зика, отишли још даље него што смо данас, су три
дијалекта, јер би нам се ј зик-речоматом на десетак
дијалеката, кад бисмо провинцијализме унјели у
писани језик. Чуо сам ја овдје тјече се говори и:
дођог (м. дођох), вађог (м. вађох), или: добријах (м.
добријех), лијенијах (м. лијенијех), грође (м. грожђе),
јабукех (скоро више е него а, м. јабука, gen. pl.),
крушакех (м. крушака, gen. pl.), знам (м. знам) и
т. д. Али ваља ником не ће пасти на ум да од то-
га начини правило за наш језик. Исто тако не може
се од тога, што у Приморју и Црној Гори изговара-
ју шјутра, шјеме, шјекира, начинити правило за вас
језик.

Што се тиче Уциња, и мени се чини да ти
имаш право. Кад народ каже Оцињ (или можда
Оцињ е), а никаквог филозошког разлога не може
бити против тога, онда је право да се и пише
Оцињ (или Оциње).

Его то је мој одговор на твоје примједбе, дра-
ги пријатељу!

И ако се у многама не слажем с тобом, хвала
ти ипак, што си ту ствар потакао! Ми нијесмо
стручни филозофи, ни ја ни ти, премда сам ја (до-
пусти ми мало сујете!) написао или боље
рећи извео по Даничићу неку „Малу Српску Грама-
тику“, с којом наравно нијесам барут пронашао. Али
ту су наши филозофи, па нек нам они суде. Ја ћу
се њиховом суду покорити.

Познајући се с покојнијем Даничићем још из
ђачког доба (био сам њеко вријеме његов ђак), ја
сам му више пута, а нарочито од како пишем јуж-
нијем дијалектом, досађивао питањима о овоме или
ономе што ми се није свидјело или у чему нијесам
био на чистог, и он ми је (хвала му и с ону страну
гроба!) вазда вајтаније и најсавјесније одговарао,

као што је у свему био сурша савјесност и тачност.
Имам и сад неколика његова писма из Загребца, и
по њима се ваљам и управљам у својој књижевној
радији што се тиче језика и правописа, често и не
питајући за разлоге, по ономе: југо in verba magis-
tri, јер ми лавиц често нијесмо ни у стању да пра-
тимо филологе у њиховим стручним испитивањима
до најмањих ентитета, него морамо да узмемо за го-
тов новац резултате, до којих они досију.

Ја тако радим. А ако напишете новији филозофи
докуче што новије и боље од онога што је Даничић
нашао, ја ћу им се поклонити.

Теби братски поздрав и од Бога здравље.

Цетиње, 24. Октобра 1884.

Јован Павловић.

КЊИЖЕВНИ ПРЕГЛЕД.

Критика.

Милорад Н. Шапчанин, Жубори и
Вихори, Песме, издање краљ. срп. дворске књи-
жарнице А. Пурића у Београду 1883.

Више пута чула се жалба, да наша књижевна
критика није савјесна: да се књижевна вјера само
хуле или фале, како је који критичар расположе-
н према личности пишецој.

Ова жалба није основана. Могуће је, да ће се
често фалити по која књига више него што заслужи-
је. Али отоден нема велике штете. Фале само могу
да потакну писца, да трезвије и свестраније своје у
мотворе обрађује и усавршава, и да се што већма
ваоружава знањем и — стрпљењем, како би се тих
фала што више удостојио. Па се те фале могу разу-
мјети и докелне и оправдати. Човек и ако ће отво-
рено рећи пријатељу у четири ока, што му замијера,
пред другцима не га штећети, а кад кад у потреби и
окашати. Такав је човек у обичном животу, па је
такав и у књижевној критици. Али ако критичар у
свом послу кад-кад и погрешни; ако га околности
наведу, да о једном писцу неоснован суд изрекне:
отуда не следи да је он у опће неспавјесан и према
осталијема писцима, које проучава, а које није никад
ни видео, нити с њима у икаквијема односима био.
Најослије ако су те фале неосноване, оне се не могу
дуго одржати.

Друкчије је са хуђењем. Појава се млад човек
на књижевном пољу с трепетом у прелма а стидом на
лицу. Оголен он књиљиво погледа око себе, каквијем
га лицем књижевни различити предустретују, и прислу-
шкује, оћели е које стране чути коју ријеч о себи.
Буде ли та ријеч безобзирна, немилостива, она је
кадра сву његову вољу за навикел убити. „Ми треба
да промислимо, да код нас они, који пишу, немају
се надати материјалном каквом изгледу, као код дру-
гих већих изображених народа; сад још поред тога,
кад почнућег књижевника нападати почну, каквово је
друго шљедство него да се са огорчењем свега
маче.“ * С тога књижевне првине треба благошћу
дочекаати. Кад критичар дочека пријатељски новаци-
ју, онда му је слободно и пријатељски га исправити.
Једном ријеч, критичар не смије бити делат, него
благ и наставник младих сила. Што се тиче пак
књижевника, који су већ на гласу, њима неоснована
похода појединог критичара не може нахудити. Нити
онет тај критичар заслужује, да га неспавјеснијем про-
гласио, зато што је једнога писца неправом судио.

* Ј. П. Г њ а т о в и ђ, Летописе г. 1854.

Аколи пак тај критичар и није о иједном другом писцу писао, онда он и не заслужује име критичара. При свршетку и покуде се неосноване могу разумјети и ако не оправдати. Ми знамо да је у нарави човјечијој да лакше осуђује него ли фали, као што му је природна и тежња, да износи на видик своје надмоћје и кад га нема. Што ћемо? Тијех се мапа не можемо отргнати када из човјечије равни извиру, и с тога их налазимо и код других књижевности. Гвераци пише: „Полутани и завидљивци траже пл' све за себе, пл' свега друге да пише.“*

Али се ове мане губе без икаквих последица у књижевнијем критицима других народа, као мане појединијех критичара, а већина ствара суд критике о лијеноме. У српској књижевности пак не може бити говора о већини критичара. Сви се наши естетички критичари могу избројати на прсте једне руке и још да престане ако ће и један прст. Ми имамо три четири критичара лијене књижевности, али не имамо естетичке критике, немамо бона чнога суда о лијеноме.

Нама је мило што је лијено, радујемо му се, окле слиједи да лијено има нешто, што је нашем ерцу драго.**) Тако се о лијеноме тек може рећи, да означаје у себи оно својство заједничко неких предмета, које нам буди чувство естетичко. А тијем признајемо, да се лијено не може одређити.***) Отуда се види, како јетрудан позив естетичке критике, што потврђује, да нама два три критичара не могу коначни суд изрицати, што је лијено, што није.

Немар наш према појави на пољу лијене књижевности на врхуну је. Ево „Јавору“ најмарљивије уређиваног нашег белетристичког листа, који не доноси редовно ни садржаја Ђевогиса, који у истом мјесту излази само четири пута на годину, а за „Отаџбину“ и „Годишњицу“ што у Биограду излазе, јакле неколико ура далеко од Новог Сада, по „Јавору“ се не зна ни да излазе!****) А од полемике критичке нема ни трага. У нашој се књижевности у велике фали Миличевић и Љубиша као први припоиједачи. Од једном је изашао г. Савић, уважени наш критичар, са свијем противнијем судом. Такођер је изашао на виђело у „Годишњици“ Даничићев суд о Љубишинијем „Причањама Вука Дојчевића“ врло неповољан.

Па ће су они обожатељи Миличевићев и Љубишини? Још се није нашао ни један побуђен да ријечи проговори на ова противна мњења онаквијех ауторитета, као што су Даничић и Савић! А да се тако што догоди код других народа, полемика ни трајала између стравака докле би једна другу предобила.

Дакле рецимо, да смо индоксени и индиферентни на пољу наше естетичке критике а не несавјесни. Јер кад бисмо имали мањо индиферентизма а више критичара, не би пресуда једнога рецимо пристраснога, несавјеснога или

непозванога критичара остала више пута коначном и пуноснажном. То најбоље потврђује један изузетак на овоме пољу — критика, која се занима књигом, коју смо у претрес узели. У овој су књизи сакупљене изворне pjesме Милорада Шанчанина, које су у „Новинама Општине Биограцке“ и у „Авали“ такођер биограцког листа нехилистично осуђене, дочим их је Јавор“ новосацки врло ласкаво примио, а „Slovinac“ дубровачки у велике похвалило. Дакле ту су два суда, који један другог искључује. Ето слушајте, који потврђује, што сам на више рекао, јер ни један ни други суд данас не важи, докле се још који глас не чује особито о биограцкијем критичарима у каквом су односу лично, друштвеном, или страначком према pjesнику. Јер у очи иза што се уважени наш књижевник г. М. Бан нашао побуђен, да у „Slovinac“ на „књижевни добој“ изазиваје критичара словиничевог, који је онако Шанчанина похвалио.

Ја бих се окладио да словиничев К. не познаје лично pjesника колико га ни ја не познајем. Што више не познајем га ни у приватном домаћем животу ни у јавном. Али колико је ово ружко за критичара му с једне стране у колико би боље разумио pjesника, толико је добро што му се не могу пребацивати личне побуде. Али га познајем по његовијем лијепијем припоиједачама и по његовијем pjesемама, што је већином преводио из туђијех књижевности по нашијем листовима, које су ми ваза добро долазиле. На сам с тога и с нестрпљењем очекивао pjesникове „Куборе и Вихоре“. Ако је истина, да само pjesник може записати читавица тако да ти се чини, да теби из душе извиру његове pjesме, онда неће бити лако Шанчанина са нашега смјернога Парнаса уклопити. Рекох смјернога, јер нам Парнас није боме ни као онај старо-грчки, ни као модернијех већијех народа, тер нам се је извољити и са смјернијем pjesницима.

Да прегледамо дакле pjesме Шанчанинове које су изашле на пољу наше критике необичан појав — толико критичара и толику разлику у њиховом оцјењивању.

Мислим да смо сви сагласни да на овоме свијету или боље у нашем друштву влада себичност, неискреност, и неправда. Отуда оправдане жалбе сваки дан на ову невољу, што гоми човјека и што му овај лијепи свијет протвара у плачевну долину. Овоме човјечијем јаду служи монајача струна на Шанчаниновој лири. У лијепијем pjesмама „Мојим Ружама“ pjesник одма овако означаје своје становиште према људима:

Ваш мирис је слађи нег' што бодља жаца —
А како је само у људских срцаца?
У њих цвета мало, а жакоке више,
А и цвета што је, давно не мирише,
Кад вишет мириса убомћете они —
Срце, нежно срце, од људи се клоии.

Па с овога свога становишта слиједи даљо жалити се на људе тако разложно да читаоца потпуно увјерава и за себе предбива. У врло лијепијем pjesми „Матери“ pjesник јој се тугује:

За чочијене чине дижу на ме грају,
А за милосрђе немилост ми дају,
Где потражим срца нађем парче кама,
А кад заплачем, марко, смију се сузама.

*) Обсџа Флоренције, Пешта, 1871, стр. 482.

**) Чернишевски, Љетопис, 1874, II. стр. 29.

***) Ferrari, Preludio, 1882, бр. 18.

****) „Отаџбина“ је ове године престала изазити, али су почели изазити „Авала“ (Престала је и она. У.) и „Пресодица“, чији садржај такођер наши листови не доносе.

и овако је филозофскијем погледом а пјесничкијем осјећањем завршије:

Ко би знао свата замршене путе?
Усудова уста, кад их питах, хуте.
Хај за друге често живимо и времо
Ал признања цветак ретко кад беремо
Ми носимо радо све часове дуге,
Судба пошље мајко јесеће друге,
И за све те дражи, што нам махом узе,
Остави нам само једну млочот: сузе.

(Свршише се.)

СТАРИНЕ.

(Савинско сребро). Г. Архитект Џаксон (Jackson), чувени археолог из Инглишке, проучувао је прошлога мјесеца пјевену обалу јадранску до Котора, проучавајући старине сребрне по кривама. Тако је сврхао и у манастир Савину, где је остао изненађен, кад је видео ризницу, у којој се храни сребро манастирско. Познато је како су калуђери из м. Тврдоша код Требиња, епископске тада столице херцеговачке, прибјегли на Савину концем XVII. вијека, кад је матачка војска морала напустити опсаду Требиња и за вазда одрећи се својих освајачких намера у Херцеговини. Тада су из Тврдоша пренесене на Савину све драгоцености, које се и данас ту налазе, већином крети ручни, корице јеванђеља разне величине, кањела. Све је старинскога кова и лијева, бизантискога стила ал епископско-народнога производа. Ал само сребро, не најчистије прете, има бити из епископских руда. Г. Џаксон снимио је најчистије два ручна крета, једно кањело и једну петохљебину. Један од ова два крета јесте онај на ком је записано: сѣ крестъ святаго Савиѣ. По суду овога стручњака збила овај крет могао би бити из доба Св. Саве. Крет је од кристала, на ком су вјешто изрезана обична почетна словенска слова. А окован је у сребро просто ал укуено. И ков и сребро финије је много од осталог посуђа. Петохљебница је какојер врло лијепо израђена, али по другом укусу, који се опажа на осталом сребру. На мјеста је плаћена и деје плаветном жмалом извезена. Рађена је у Пожаревацу почетком XVII. вијека. Други крет снимљен одиста има бити из патаренског доба. Штета што вриједни научњак није имао више времена на расположење, јер њиме имати још што да снима збирила. Госпођа Џаксонова, која прати свог мужа, докле је он цртао, чинила је билешке о знаменитијим старинама. До сада није ни један стручњак проучавао ове наше старине, а и оне су јасан доказ негдашње наше народне културе. За то нека је fala г. проф. Ђељчићу у Дубровнику, који је г. Џаксона на Савину упутио.

T.

ПРИЧЕ И ДОСКОЧИЦЕ.

(Зубобоља најтежа болијест.) Кад је св. Петар, fala му и слава, ходио једном кроз неко црногорско село, причају људи, да је ту један сељанин јечао као рањеник. Упитан од св. Петра, шта

му је: „упекла ме змија, владико свети!“ — одговори. — „Па придржи се, човјече, Бог с тобом! Ја сам ваистину мислио да те зуб боли“, — додаде св. Петар и пође даље.

(Дојејтељивост Вука Дојчевића.) Веде људи да је дужде матачки био велики плаћивчина. Његове су шале биле дукаве заскочице, којима је надмудрио своје комшије. Чујући за Иванбегу да је то хитар јунак, валан и mudar владар, да му се диве сви седам краљева, како наши говоре: није му било право, па га шледе једном посрамити и надмашити својом шалом. Он му пише: пошљи ми ништа-колач у ништа-торбу по ништа-чојку на ништа-коњу. Иванбег се нађе на велико чудо; он се не могаше томе никако досјетити. Видећи да ће га Латини надмудрити, прискочи Вуку Дојчевићу, своме вјерном слуги, па ће га запитати: „што ћемо, Вуче? Надмудринице, заскочице!“ — „Нијесу, Господару; лако им је доскочити. Пошљи им колач од сијерка у торбу од лика на магарцу по домазету, јер, Господару, у сијерку нема шала, у лику нема торбе, у магарцу нема коња, у домазету — нема чојка.“

(Ђевојка надмудрила цара.) Била некаква ђевојка мудрија од свакога, па и од самога цара. Кад јој је овај једном заповједио, да дође к њему ни гола ни обучена, она стави на себе танку мрежу, на изађе пред њега. Цар јој сада нареди, да пресека све море; она се прими и занште од цара судове, де ће то море излити. Видећи цар да јој не може ништа, заповједи да је убију. Ђевојка се замоли цару, нека јој допусти изабрати смрт коју хоће. Цар приволи. Тада ђевојка нареди делатима, да од царвога ребра ођељу колач и да је њим прободу. Кад чује то цар, пусти је на слободу.

II.

ЂУРЂЕ

CRNOJEVIĆ

Библиографија.

(Стигло уредништву „Црногорке“.)

Краљевин Марко у сликама. Српска народада певанија у 25 песама са иступаченим речма турским и гдекоји необичним ерским. За штампану уредио и слике удесио Александар Сандић. Друго издање, украшено са 10 слика најзнаменитијих догађаја у певанији овој. Издање српске књижаре М. Поповића у Новом Саду 1884. Цијена 50 новч. —

О облику названом Инокостина у сеоској породици Срба и Хрвата. Написао др. В. Богинић. С француског превео Јован Аћимовић. У Београду. Штампарија напредне странке. 1884. —

Giosuè Carducci's italijanski pjesnik. Biografično-kritična crtica. Napisaо Marko Car. U Dubrovniku. Naklada tiskarnice D. Pretnera. 1884.

Вој на Kosovu на Vidovdan 1389 godine, ili Propast Carstva Srpskog u narodnim pjesmama. Izdanje knjižare Braće M. Popovića u Novome Sadu. 1884. Цијена 20 новч. —

КОРЕСПОНДЕНЦИЈА.

Пјесник пјесме: „Град Бар“ у Подгорици. — Срдачно пријатељско поздравље. Кад се састанемо, имаћемо много да се разговарамо о Вашем Петару.

Госн. Ф. Ђе у Бару. — У олак на Ваше пјесме „О освојеном Бар“ леје а ауторете.

Цетиње, у штампарији Читаонице Цетињске.